

Hagedoornplein, Vuurdoornstraat, Duindoornstraat, Schieringerweg

Inleiding

In het naoorlogse uitbreidingsplan Oost voor Leeuwarden, het huidige Schieringen, verrees in Buurt IV, het oostelijke deel van Schieringen-Zuid, de Hellinghuizenbuurt (hellingbaanflats). De bijnaam 'De Lange Negen' is geïnspireerd op de al in 1895 bestaande naam van het stuk land waar de flats op zijn gebouwd, "de zoogenaamde 'Lange negen' tot aan het Hooghout bij Schilkampen", waarvan een artikel in de *Leeuwarder Courant* van 10 oktober 1895 melding maakte.

De planvorming kwam op gang in het voorjaar van 1955 in opdracht van de Vereniging voor Volkshuisvesting. Ontwerper was architect J.C. Teeuw uit Leeuwarden. Teeuw week bij zijn plan af van het goedgekeurde uitbreidingsplan van de gemeente, dat voorzag in een spiegeling van de stedenbouwkundige opzet ten noorden en zuiden van de westelijker gelegen Boksdooornstraat. De deels sterker op een blokrandbebouwing gelijkende opzet verving Teeuw door een wat opener structuur om het Hagedoornplein. Bovendien bedacht hij een andere, meer op de CIAM-principes gebaseerde opzet tussen de Vuurdoornstraat en het Vliet, en ook aan de oostzijde van de Schieringerweg kwamen twee bouwblokken om het grote contingent toegewezen woningen een plek te kunnen geven. Het complex bestaat zo uit twaalf bouwblokken, gekoppeld tot vijf gelede gebouwen (twee maal twee die het Hagedoornplein omvatten, twee langs de Schieringerweg en drie maal twee aan de Vuurdoornstraat) met in totaal 229 etagewoningen (galerijflats). Een winkelflat met vijf winkels en evenzoveel bovenwoningen aan de Esdoornstraat maakt eveneens deel uit van het complex. De gunning en de start van de bouw vonden in de eerste helft van 1957 plaats - de uitvoering was in handen van het Leeuwarder aannemersbedrijf H.C. Geveke - en de eerste woningen kwamen begin 1958 gereed. De voltooiingsdatum is onduidelijk; eind oktober 1959 waren veel woningen weliswaar al bewoond, maar had de oplevering nog niet plaatsgehad.*

Typologisch vergelijkbare (complexen) hellingbaanflats, maar door andere architecten ontworpen, zijn of waren in Nederland onder meer te vinden in Amstelveen, Roermond en Zaandam. De hellingbaanflats in Leeuwarden waren destijds het grootste woningbouwcomplex van de stad, dat tevens de stedenbouwkundige afsluiting van de wijk vormde. Hoewel de flatgebouwen oorspronkelijk waren bestemd voor de volkshuisvesting met relatief lage huren, leidden de moderne woonvoorzieningen ertoe dat de woningen zeer gewild waren onder bredere lagen van de bevolking en voornamelijk in gebruik werden genomen door onder meer officieren van de vliegbasis, musici van het Frysk Orkest en onderwijzend personeel.

Renovaties in onder meer 1984-'85 hebben ertoe geleid dat de gebouwen nieuwe entreepartijen hebben gekregen en de woningen zijn voorzien van nieuwe kozijnen, ramen en deuren van kunststof.

Voor de bescherming van gemeentewege zijn alleen de drie flatgebouwen tussen de Vuurdoornstraat en Het Vliet en de twee aan de Schieringerweg aangewezen. Het betreft de gebouwen die de zuidelijk en oostelijke afsluiting van het zuidelijke deel van Schieringen vormen.

De bescherming geldt het exterieur en de 'infrastructuur' (trappenhuizen, hellingbanen en galerijen) ter ontsluiting van de woningen.

* Een uitvoerige beschrijving van de geschiedenis van de totstandkoming is te vinden in het boek van G.P. Karstkarel, *Volkshuisvesting in Leeuwarden. 75 jaar Vereniging voor Volkshuisvesting*, Leeuwarden 1992, inz. pp. 133-137.

Beschrijving

Exterieur

De drie in een ritmische opeenvolging van elkaar geplaatste, schuin op de straat en Het Vliet staande galerij-/hellingbaanflats aan de Vuurdoornstraat zijn vrijwel identiek aan elkaar. Ze zijn samengesteld uit een lang en een er dwars opstaand kort volume. De bouwdelen zijn door middel van hellingbanen met elkaar verbonden en worden omgeven door gazons.

De gebouwen aan de Vuurdoornstraat verschillen in meer dan een opzicht van de twee flatgebouwen aan de Schieringerweg, die wel weer vrijwel identiek zijn aan de gebouwen om het Hagedoornplein. De flatgebouwen aan de Schieringerweg volgen de loop van de straat. Ze verspringen iets ten opzichte van elkaar, waarbij de meest zuidelijke iets schuin staat ten opzichte van de noordelijke. Waar de zuidwestelijke hoek van de noordelijke flat en de noordoostelijke hoek van de zuidelijke flat elkaar raken, vormen gezamenlijke toegangen in de vorm van hellingbanen en een trappenhuis een scharnierpunt.

De galerijen van alle gebouwen in de 'De Lange Negen' en daarmee ook de entrees tot de woningen zijn op de straat gericht. De voornamelijk in schone baksteen en beton opgetrokken flatgebouwen staan met drie woonlagen boven een souterrain, vier woonlagen boven een souterrain of vier woonlagen zonder souterrain. De gebouwen staan onder zadeldaken met zeer flauw hellende dakschilden met schoorstenen aan de galerijzijden. De lange gevels aan straatzijde worden beëindigd door een betonnen afdekking. Alle gevelopeningen zijn recht gesloten.

De brede volumes van de flatgebouwen aan de Vuurdoornstraat zijn voorzien van vier woonlagen met elk vijf woningen boven een souterrain, waarin zich de (fietsen)hokken van de woningen bevinden. De souterrains zijn onder meer toegankelijk via een uitpandige entreepartij in de kopse oostelijke zijden van de flatgebouwen, waarin ook een deur is geplaatst. De souterrains bevatten vierkante vensters in beide lange zijden. De vier galerijen aan de straatzijde zijn voorzien van betonnen vloerplaten met balustrades in de vorm van lange spijlenhekken, die verticaal door middel van lange stangen met elkaar zijn verbonden. De woningen zijn van links naar rechts voorzien van een klein venster boven een vierkant 'luik', een iets groter venster, een deur met zijlicht en een venster dat dezelfde hoogte heeft als het venster links van de deur, maar iets breder is. Bij de overige woningen is de indeling steeds gespiegeld identiek ten opzichte van de vorige. Links van de galerijen staat een risalerend bouwdeel met het trappenhuis en rechts ervan bevindt zich het bouwdeel met de hellingbanen. In beide bouwdelen zijn deuren geplaatst, die toegang geven tot de galerijen. De hoeken van de gevel van het trappenhuis zijn uitgemetseld tot lisenen, per woonlaag is een staand venster in de gevel opgenomen en tussen de vensters geven de staand gemetselde bakstenen een licht decoratief accent. De kopse oostelijke kanten bevatten de reeds genoemde, onder lessenaardak staande entrees tot de fietsenkelders, alsmede vier traplichten. Het rechter deel van deze gevels risaleert ten opzichte van het bredere, blinde linker geveldeel. Aan de kant van het Vliet is de gevelindeling per woonlaag van links naar rechts: een vrij klein venster, een groter venster en een dubbel inwendig balkon (loggia) met gemetselde scheiwand en een stalen spijlenbalustrade op de betonnen voetplaat. De linker woning is zowel in de zijwand als in de achterwand voorzien van een deur met bovenlicht. Een groot venster in de achterwand bevindt zich boven een gemetselde borstwering. Het balkon aan de andere kant van de scheimuur en de gevelindeling van de bijbehorende woning zijn gespiegeld. Deze spiegeling wordt herhaald bij de erop volgende woningen. Tussen de grotere vensters is overigens steeds één kleiner venster geplaatst. Dit wijst erop dat de woningen in dit deel van het gebouw niet allemaal even groot zijn. Het balkon van de rechter woning is een enkel balkon.

De kopse westelijke kanten van deze volumes zijn in het linker deel van de gevel voorzien van één venster. Tussen het voornoemde volume en het er dwars op staande, kleinere en iets lagere volume bevindt zich het bouwdeel met de hellingbaan, dat tevens fungeert als

tussenlid. Omdat er een hoogteverschil tussen de beide volumes moet worden overbrugd, is het platte dak van dit tussenlid iets schuin aflopend en twee maal geknikt. Aan de achterzijde (Vlietkant) staat op drie niveaus een grote raampartij met roedeverdeling boven een gesloten, niet-oorspronkelijke (vernieuwde) borstwering van trespa. Deze raampartijen zijn verticaal met elkaar verbonden, zijn aan de onderzijde afgeschuind en zorgen voor een driedeling in de gevel. Links in deze gevel is een deur voor de doorgang naar de galerijen geplaatst. Aan de straatzijde bevat het tussenlid met de hellingbaan vergelijkbare raampartijen, met het verschil dat hier geen drie, maar vier raampartijen boven elkaar zijn gezet. Aan weerszijden van deze met elkaar verbonden raampartijen wordt de gevel verlevendigd door uitgemetselde baksteen. Links in deze gevel staan vier vensters boven elkaar. Rechts in de gevel staan er drie op een andere hoogte. De uitpandige hoofdingang aan deze gevel is vernieuwd. De vier woonlagen zonder souterrain tellende dwarse volumes hebben de balkonzijde gericht op het westen. De dubbele balkons in deze gevel zijn te vergelijken met die in het hoofdvolume. Aan weerszijden van de balkons is een venster geplaatst. De linker woningen in dit volume zijn groter dan de rechter en in het bredere linker deel van de gevel voorzien van een kleiner, extra venster. Omdat de onderste woonlaag geen balkon heeft, is hier een rechtstreekse verbinding met een aangrenzende tuin.

De kopse zuidelijke zijde van dit blok is per woonlaag voorzien van een smal en een breder venster. Aan de achterzijde (oostkant) bevindt zich een galerij voor de woningen op de drie verdiepingen. De gevelindeling voor de linker woningen is van links naar rechts: een deur met zijlicht rechts, een venster en een kleiner venster. De gevelindeling van de rechter woning is spiegelbeeldig identiek. Ook hier zijn de woningen op de op de begane grond rechtstreeks verbonden met een tuin.

De meest oostelijke van de drie samengestelde flatgebouwen onderscheidt zich van de andere twee omdat aan de zijde van het Vliet tegen de gevel van de hellingbanen een volume met één bouwlaag onder plat dak is geplaatst. Deze uitbouw met een onduidelijke oorspronkelijke functie biedt tegenwoordig onderdak aan de huurdersvereniging 'Schieringen-Zuid'. Tevens staat tegen de westelijke kopgevel van het hoofdvolume een in de gevel risalerende, brede schoorsteen, waardoor ook het silhouet van het gebouw iets afwijkt. De twee flatgebouwen aan de oostzijde van Schieringerweg hebben eveneens de galerijen op de straat gericht. Ze verschillen echter in meerdere opzichten van de gebouwen aan de Vuurdoornstraat. Het rechter blok is vier woonlagen hoog, het linker telt drie woonlagen boven een souterrain. De gevelindeling van het rechter (zuidelijke) bouwblok tussen de hellingbaan (links) en het trappenhuis (rechts) is te vergelijken met die van de woningen in de flatgebouwen aan de Vuurdoornstraat met voor elke woning een deur met zijlicht en vervolgens links van de deur een vrij groot venster en rechts van de deur een kleiner en een nog kleiner venster, een indeling die bij de buurwoningen spiegelbeeldig wordt herhaald. Op de begane grond zijn de entrees van de woningen in een portiek geplaatst. In de portieken is behalve de voordeur ook een deur in een van de zijwanden opgenomen. Links van de galerij staat een risalerende gevelpartij die staat voor de hellingbaan. De begane grond is hier voorzien van een vernieuwde entreepartij en in de gevelpartij erboven is per bouwlaag een venster opgenomen. De kopse noordelijke zijde van dit volume met de hellingbaan bevat een doorgetrokken verticale vensterpartij, die per bouwlaag is voorzien van een groot raam met roedeverdeling boven een vernieuwde borstwering van trespa. De onderzijde van deze vensterpartij is afgeschuind boven een borstwering van staande baksteen. Het rechter deel van deze gevel is versierd met een majolicareliëf (beschilderd en geglaazuurd aardewerk) van de hand van Ybe van Wieren, getiteld 'Jong leven'. Rechts van de galerijen staat een risalerend bouwdeel, waarin het trappenhuis is opgenomen. Hierin en in het bouwdeel met de hellingbaan zijn deuren geplaatst, die toegang geven tot de galerijen. In de gevel van het trappenhuis zijn vier traplichten opgenomen. Het linker deel van de zuidelijke kopgevel maakt eveneens deel uit van het trappenhuis. Het onder een flauw hellend lessenaardak

staande trappenhuis is vanaf hier te betreden door middel van een in een portiek staande deur, die is geplaatst in een smalle, iets hoger opgaande travee met aan weerszijden een uitgemetselde penant. Tussen de penanten zijn drie staande vensters geplaatst. De borstweringen onder de vensters zijn opgetrokken in staande baksteen. De travee wordt beëindigd door een betonnen lijst in de vorm van een fronton. De gevelpartij links van de ingangstravee wordt verlevendigd door eenvoudige decoraties van uitgemetselde baksteen. Rechts van de ingangstravee is de gevel per woonlaag voorzien van twee vensters van verschillende breedte. De oostelijke langsgevel van dit blok is wat betreft de indeling vergelijkbaar met de achtergevels van de flatgebouwen aan de Vuurdoornstraat, met dit verschil dat de op achtertuinen georiënteerde woningen op de begane grond geen balkon hebben en dit gebouw per woonlaag geen vijf, maar zes woningen bevat. De vrijwel haaks op deze achtergevel aansluitende zuidelijke kopgevel van het ermee verbonden volume is in het linker deel van de gevel per woonlaag voorzien van één venster. De oostelijke langsgevel van het langere noordelijke blok is wat betreft de indeling vergelijkbaar met de achtergevel van het buurgebouw. De drie, boven een met vierkante lichten doorsneden souterrain staande, verdiepingen in dit gebouw bevatten per woonlaag echter geen zes, maar acht woningen. In het blinde linker deel van de noordelijke kopgevel is de onder een lessenaardak staande toegang tot het souterrain geplaatst. Het rechter deel van de gevel is voorzien van één venster per bouwlaag. De drie vensters rechts in deze gevel maken deel uit van het trappenhuis. Deze vensters staan in een smalle travee met een uitgemetselde penant aan weerszijden. De borstweringen onder de vensters zijn opgetrokken in staande baksteen. De travee wordt beëindigd door een betonnen lijst in de vorm van een fronton. De gevelpartij rechts van deze travee wordt verlevendigd door eenvoudige decoraties van uitgemetselde baksteen. In de travee aan de straatzijde manifesteert het trappenhuis zich als een risaliet met op de begane grond een deur en daarboven drie vensters. Aan de straatzijde hebben de galerijen per woning een indeling als die in het buurblok. Ook hier zijn aan weerszijden van de galerijen het trappenhuis en de hellingbanen te bereiken via een zijdeur.

Interieur

De aan één uiteinde van de gebouwen geplaatste hellingbanen overbruggen steeds een halve etage en worden halverwege onderbroken door een tussenbordes, waar de loop- en rijrichting de andere kant opgaat, zodat de gebruiker zigzaggend zijn weg vervolgt. De betonnen hellingbanen zijn door middel van betonnen kolommen met elkaar verbonden en zijn voorzien van stalen leuningen. De andere uiteinden van de gebouwen bevatten de trappenhuizen. Hierin bevinden zich betonnen steektrappen met tussenbordes en stalen leuningen.

De flatwoningen hadden destijds een moderne inrichting met onder meer een roestvrij stalen aanrecht, een wasmachine in het lavet, een huistelefoon, een ingebouwde koelkast en blokverwarming. Doordat renovaties weinig van het oorspronkelijke inwendige van de flatwoningen heel hebben gelaten, geldt de bescherming niet het interieur van de woningen.

Waardering

- Het complex flatgebouwen is van algemeen belang vanwege de stedenbouwkundige waarde, de architectuurhistorische en de cultuurhistorische waarde, en de zeldzaamheidswaarde.
- De flatgebouwen zijn van cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukkingen van een ontwikkeling in de woningbouw en als representatieve voorbeelden van middelhoogbouw voor woondoeleinden tijdens de Wederopbouwperiode.
- De flatgebouwen zijn van architectuurhistorisch belang als goede voorbeelden van een ontwikkeling in de naoorlogse bouwkunst en vanwege de voor de bouwtijd karakteristieke vormgeving, materiaalgebruik en detaillering. Vanwege de aanwezigheid van de zogenaamde hellingbanen is er tevens sprake van typologische bijzonderheid.
- De flatgebouwen zijn van stedenbouwkundig belang vanwege de sterke visuele en functionele samenhang en vanwege de kwaliteit van het stedenbouwkundige ontwerp, waarin de samenstellende onderdelen een bijzondere ruimtelijke afsluiting vormen van de zuidoostelijke hoek van de wijk.
- De drie flatgebouwen zijn tevens van belang vanwege de herkenbaarheid en de ruime mate van gaafheid van het exterieur en van karakteristieke delen van het inwendige (gemeenschappelijke voorzieningen: trappenhuizen en hellingbanen).
- Daar dit voor zover bekend de enige woongebouwen met hellingbanen in Noord-Nederland zijn, is er tevens sprake van zeldzaamheidswaarde.